

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ
НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ

Наставно – научно веће Правног факултета Универзитета у Београду је на седници одржаној 22. априла 2019. године именовало комисију за преглед и оцену докторске дисертације кандидата **Бранке Бабовић**, дипломираног правника-мастера права, под насловом „**Множина субјеката у парничном поступку с елементом иностраности**“, у саставу: др Александар Јакшић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, др Дејан Ђурђевић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, др Гордана Станковић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Нишу у пензији, др Ранко Кеча, редовни професор Правног факултета Универзитета у Новом Саду и др Никола Бодирога, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду.

Након што је прегледала рукопис докторске дисертације, Комисија има част да Наставно-научном већу Правног факултета поднесе следећи

ИЗВЕШТАЈ

О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

I. Основни подаци о кандидату и дисертацији

1. Основни подаци о кандидату

Бранка Бабовић је рођена у Београду, где је и дипломирала на Правном факултету Универзитета у Београду у октобру 2007. године са просечном оценом 9.39 и највишим оценама из области којом се сада бави и сродних предмета.

На Правном факултету Универзитета у Београду је у току основних студија похађала курсеве „Увод у правни систем Сједињених америчких држава“ (*Introduction to the Legal System of the US*) и „Увод у право Европске уније“ (*Introduction to the European Union Law*). Била је члан групе студената која је написала нацрт Конвенције о заштити

старих заната и презентовала га пред телима Савета Европе. Била је члан тима девет студената који су заједнички освојили треће место на студентском такмичењу из области међународног привредног и арбитражног права „*Willem C. Vis International Commercial Arbitration Moot*“ 2007. године.

Кандидаткиња је завршила тросеместралне мастер студије из Европског и међународног привредног права на Правном факултету Универзитета у Минхену (*Ludwig Maximilians Universität München*) са мастер радом (*Magisterarbeit*) на тему „Арбитража клаузула промењених околности код уговора о купопродаји привредних друштава“ (*Schiedsverfahren über MAC Klauseln in Unternehmenskaufverträgen*).

Положила је правосудни испит са одликом из Међународног приватног права.

Течно говори енглески језик (положен *TOEFL* са 104 поена) и течно говори немачки језик (положен *TestDaF* са оценама 5, 5, 5, 4). Положила је почетни ниво италијанског језика.

У току студија је била корисник стипендија: Републике Србије, Града Београда, Немачке службе за академску размену (*DAAD*), Баварског универзитетског центра (*BayHost*), Светског универзитетског сервиса (*WUS Austria*) у сарадњи са Фондом др Зоран Ђинђић, Фондације за унапређење научног и уметничког подмлатка и Фонда за младе таленте Републике Србије.

У периоду од октобра 2007. године до јануара 2008. године је била на пракси у Агенцији за развој привреде града Беча (*Wiener Wirtschaftsförderungsfonds*).

Била је адвокатски приправник у адвокатској канцеларији Петрикић и партнери, а затим је радила као адвокат у адвокатској канцеларији Карановић и Николић. Радила је у одељењу за решавање спорова и заступала клијенте у парничним, извршним, стечајним и ванпарничним поступцима. Била је део тима адвоката у неколико арбитражних поступака (пред СТА и *ad hoc* арбитража).

Од летњег семестра школске 2011/2012. године руководи вежбама из Грађанског процесног права. Поред тога, руководи вежбама из Међународног приватног права и учествује у извођењу наставе на курсу Писања правних аката. Помаже наставницима у

извођењу испита из Грађанског процесног и Међународног приватног права. Од кад ради на факултету, анагажована је и на више научних пројеката.

Као студент докторских студија са свим највишим оценама је положила испите из предмета: Методи истраживачког рада и вештине, Парнично процесно право, Извршно процесно право, Ванпарнично процесно право, Грађанско процесно право ЕУ.

Члан је редакције часописа Страни правни живот. Врши дужност секретара Етичке комисије Правног факултета Универзитета у Београду.

1. Изабрани радови:

- „О интервенцијској тужби“, Правни живот бр. 12/2018, 35-47.
- „О увођењу групне тужбе англосаксонског типа у права држава чланица ЕУ“, Право и привреда бр.4-6/2017, 521-532.
- „Субјективни оквири противтужбе“, Српска политичка мисао бр.4/2015, 385-402.
- „О Дискрепанци између стварне и процесне легитимације код организационих тужби“, Српска политичка мисао бр.4/2015, 147-165.
- „Захтев да се уклони опасност од штете- процесни аспекти“, Право и привреда 2015, бр. 4-6, 154-167.
- „Заштита колективних интереса потрошача“, Анали ПФ УБ, 2/2014, 215-228.
- „Забрана изношења нових чињеница и доказа у првостепеном парничном поступку“, Правни живот бр. 12/2014, 105-117.
- „Право на суђење у разумном року и парнични поступак“, Право и привреда бр. 4-6/2013, 454-466.
- „Колективизација правне заштите од дискриминације“, Правни живот, 2012, 1011-1021.
- „Колективизација судске заштите од дискриминације“, *Правни живот бр. 11/2012*, 1011-1021.

2. Основни подаци о дисертацији

Наставно-научно веће Правног факултета Универзитета у Београду на седници одржаној 26. октобра 2015. године одобрило је кандидаткињи Бранки Бабовић израду докторске дисертације под називом *Множина субјеката у парничном поступку са елементом иностраности* и за менторе одредило др Александра Јакшића, редовног професора Правног факултета Универзитета у Београду и др Дејана Ђурђевића, редовног професора Правног факултета Универзитета у Београду.

Докторска дисертација Бранке Бабовић је написана на око 324 странице, садржи 1212 фуснота, текста А4 формата (ћирилично писмо, фонт *Times New Roman*, величина фонта 12, проред 1,5) и у свему је усклађена са стандардима Универзитета у Београду који се односе на форму и садржај докторске дисертације. Дисертација садржи још и насловну страну на српском и енглеском језику, страну са информацијама о менторима и члановима комисије, резиме на српском и енглеском језику са кључним речима, десет страница садржаја, попис литературе на 33 стране, биографију, изјаву о ауторству, изјаву о истовестности штампане и електронске верзије докторског рада и изјаву о коришћењу.

Дисертација је израђена на основу проучавања грађе која обухвата преко 450 библиографских јединица, коју чине монографски радови, уџбеници, зборници радова, научни и стручни чланци, извори међународног, упоредног и домаћег права, као и судска пракса. Текст дисертације је подељен на увод, други део који се састоји из три главе, трећи део који се састоји из четири главе, четврти део који се састоји из седам глава и закључак.

3. Предмет и циљ дисертације

Парнично процесно право Републике Србије више пута мењано са циљем да се побољша ефикасност поступања наших судова. Упркос таквим променама, постојећи институти парничног процесног права нису реформисани.

Циљ истраживања института множине субјеката у парничном поступку српског права је да се утврди да ли је примена ових института, у њиховом постојећем облику, у складу са гаранцијама из корпуса права на правично суђење. Несумњиво је да ова права уживају странке у поступку, али може да буде спорно да ли она припадају и трећим лицима која нису странке, али учествују у парничном поступку.

Да би остварила постављени циљ, кандидаткиња је, поред анализе ставова домаће теорије и праксе српских судова у примени института множине субјеката у парничном поступку, анализирала и однос других института парничног процесног права са институтима множине субјеката у поступку. У том смислу, подробно је анализиран институт идентитета предмета спора како би се утврдило како његова важећа концепција утиче на примену института јединственог супарничарства. Такође, било је речи и о утицају појединих начела парничног поступка на институт множине субјеката у парничном поступку.

Да би утврдила правце развоја нашег парничног процесног права у упоредила их са правцима развоја парничног процесног права нама сродних правних система, кандидаткиња је анализирала однос института множине субјеката у парничном поступку са институтом противтужбе, као и са дискрепанцом између стварне и процесне легитимације. На тај начин, кандидаткиња скреће пажњу на развој института колективне заштите права и интереса грађана и у нама блиским правним система, као и на циљеве који се остварују применом тих института, тј. на њихову регулаторну функцију. Упоредноправна анализа аустријског и немачког права наводи не само на ове закључке, већ захтева и преиспитивање института множине субјеката у парничном поступку српског права у појединостима, те наводи и на потребу за евентуалним изменама по угледу на нама сродне правне системе. Предмет истраживања у првом делу дисертације су и институти множине субјеката у парничном поступку у *common law* правним системима. У раду су анализирани институти права САД и Енглеске, система парничног процесног права који почивају на другачијој структури и основама парничног поступка. Како институти парничног процесног права англосаксонских земаља утичу на наше и нама сродне правне системе било је неопходно анализирати их како би се свеобухватно схватио

њихов утицај и зачеци њихових појавних облика, као и њихов утицај на тенденције даљег развоја института множине субјеката у парничном поступку.

Кандидаткиња полази од чињенице да је српско процесно право реципирало аустријски модел парничног процесног права, укључујући овде и институте који се односе на множину субјеката у парничном поступку. Они се временом суштински нису мењали нити у изворном нити, пак, у реципираном правном систему. Извесна побољшања су постојала. Отуда, кандидаткиња увиђа нужност да поредбено и у појединостима анализира решења српског процесног права са решењима оних правних система који су српском сродни. Она, даље, наводи да су упоредном праву и то у нама блиским правним системима, немачком и аустријском праву, процесни институти којима се врши концентрација поступка постали, у међувремену, бројнији и развијенији. Поред тога, развој је у тим земљама праћен и унапређењем традиционалних института које познаје и наше право. У нашем правном систему, до унапређење појединих института дошло је у знатно мањој мери, а нека решења, иако годинама трпе неподељену критику науке, нису усвојена. Свакако да развој нашег правног система не треба да се заснива на слепом преузимању решења других правних система. Ипак, током последњих реформи процесног права у Србији било је потребно идентификовати које је промене било неопходно да се предузму како би се остварили жељени правно-политички циљеви. Идентификација неопходних промена, такође, представља предмет истраживања у овом раду.

С обзиром да постојећи институти процесног права и евентуалне њихове измене морају бити у складу са гаранцијом права на правично суђење, срж проблема се јавља у питању колико се постојећим институтима множине субјеката у парничном поступку остварују гаранције из корпуса права на правично суђење, а колико је потребно ове институте мењати како би се гаранције из корпуса права на правично суђење оствариле. У том смислу, кандидаткиња примарно анализира проблем како су институти множине субјеката у парничном поступку нормирани и како се примењују из угла права на правично суђење. Кандидаткиња се посебно фокусирала на однос гаранција из права на правично суђење и института множине субјеката у парничном поступку српског права и, као резултат тога, утврдила да се у вези са правом на приступ суду, правом на равноправност странака и правом на контрадикторан поступак јављају круцијални

теоретски и практични проблеми у односу на примену института множине субјеката у парничном поступку.

Трећи део дисертације је посвећен анализи примене института множине субјеката у парничном поступку са елементом иностраности. Анализа се односи на процесне посебности института множине субјеката у парничном поступку са прекограничним елементом. Такође, разматрају се и специфичности које настају приликом одређивања меродавног права за множину субјеката у парничном поступку.

Циљ овог дела дисертације јесте да се утврде специфичности примене института множине субјеката, и то у свим фазама парничном поступка, дакле од претходног испитивања тужбе до одређивања меродавног права за спорни однос са елементом иностраности. Од свих института Међународног грађанског процесног права, кандидаткиња се посебно фокусира на проблем проширивања директне међународне надлежности код множине субјеката у парничном поступку. Истраживањем су обухваћени како позитивноправно решење тако и предлози *de lege ferenda* који су актуелни у нашем праву. Након упоредноправне анализе различитих концепција проширења директне међународне надлежности када се јави множина субјеката у парничном поступку, кандидаткиња анализира импликације проширења директне међународне надлежности на право на правично суђење како иницијалних странака, тако и оних у односу на које долази до проширења директне међународне надлежности. Нарочити проблеми настају када трећа лица, која нису иницијалне странке, накнадно ступају у парницу. Тада кандидаткиња анализира овакве проблеме из угла гледања права на правично суђење, критички се осврће на ставове теорије и заузима о уоченим проблемима сопствене ставове. Последња глава трећег дела је посвећена посебностима које се јављају због појаве множине учесника у парничном поступку са елементом иностраности. Тада се, наиме, јавља проблем сукоба закона за који не постоје јасна нормативна решења. У том смислу и оквирима, кандидаткиња разматра и критички се осврће на постојећа теоретска решења и утврђује да у овој материји постоји нужност за изричитом нормативном регулацијом, као и за изменом постојећих решења.

Приметно је да кроз цео рад кандидаткиња врши проверу гаранције права на правично суђење и интереса странака у поступку и тим остварује основни циљ ове дисертације.

II. Најважније хипотезе од којих се полазило у истраживању

1. Институти множине субјеката у парничном поступку српског права нису системски мењани у склопу измена Закона о парничном поступку које су предузете у последње две деценије, а чији је је циљ био побољшање ефикасности парничног поступка.

Институти множине субјеката у парничном поступку српског права су настали по узору на аустријски модел. Ови институти нису концепцијски мењани од када је преузет модел Франца Клајна. Институти множине субјеката у парничном поступку јесу унапређивани, тако што је регулисање појединих института учешћа трећих лица у парничном поступку допуњено нпр. изричитим регулисањем интервенцијског дејства пресуде. С обзиром на то да српски законодавац често интервенише у норме парничног процесног права у циљу побољшања ефикасности поступка, кандидаткиња поставља питање да ли би интервенција била оправдана системским реформисањем института множине субјеката у парничном поступку.

Наиме, институти множине субјеката у парничном поступку српског права не прате тенденције развоја у нама сродним правним системима. С једне стране, важећи ЗПП не предвиђа неки од института колективне заштите права и интереса странака који познају нама сродни правни системи. Тим институтима би се остварила и регулаторна функција коју традиционално у нашем правном систему врше органи управе.

Поред тога, системски нису мењани ни постојећи институти множине субјеката у парничном поступку. Наиме, поступак је двостраначки и сви институти множине субјеката у парничном поступку српског права одговарају двостраначкој концепцији поступка. У поступку важи начело диспозиције и ублажено расправно начело. Изузетак је предвиђен у одредби чл. 214 и везано за институт „обавештења

о парници“ из чл. 221 ст. 3 ЗПП-а. Изузеци у нашем праву су предвиђени онда када се штити јавни интерес, односно имовински интерес државе, не и онда када се штити слабија страна у поступку као што је то некад случај у правним системима германског правног круга.

Идентитет предмета спора је уско повезан са могућношћу кумулације субјеката у једном поступку. У нашем позитивном праву је постојање идентитета предмета спора услов за заснивање нужног супарничарства. Правни системи који предвиђају ширу могућност концентрације парничног поступка прихватају другачију концепцију предмета спора него што је то случај у српском и нама сродним правним системима. Тако, промена владајуће двочлане процесне теорије о идентитету предмета спора и одређење идентитета предмета спора на начин на који се то чини у процесном праву Европске уније, могло би да створи услове за измену института множине субјеката у парничном поступку у смислу да се ови институти буду ближи процесном, а мање везани за материјално право. Међутим, такве измене нису оправдане, јер захтевају креативан приступ судске праксе, за шта код нас не постоји законодавноправни оквир. Осим тога, правнополитичким циљевима који би могли да се остваре оваквом суштинском променом није нужно тежити пре евентуалног приступања Србије Европској унији. Шире-готово свеобухватно решавање спорног односа у једном поступку се у нама сродном немачком правном систему врши и на тај начин што је судска пракса почела да одступа од традиционалних схватања субјективних оквира противтужбе. Међутим, немачка теорија не подржава неподељено ширење субјективних граница противтужбе. Наше право, такође, за разлику од англосаксонских правних система не подржава овакво проширење субјективних граница противтужбе.

На неки од горенаведених начина могли би се реформисати постојећи институти парничног процесног права, могла би се побољшати ефикасност у поступку, али, за сада, овакве измене у правном систему Републике Србије нико није иницирао. Увођење неког вида института колективне заштите у парничном поступку је, с друге стране, очекивано. Стога, промене везане за институт множине субјеката у парничном поступку имале би оправдање једино у склопу увођења института

колективне заштите у одређеним областима материјалног права, и то у оном облику који је адекватан појединим гранама материјалног права.

2. Позитивноправни институти множине субјеката у парничном поступку нису усклађени са потребама судске праксе и ставовима теорије.

Анализа судске праксе српских судова показује да у примени правила о множини субјеката у парничном поступку постоје одређене недоследности које би могле оправдати законодавну интервенцију. Идентификоване недоследности углавном указују на недоследности у примени постојеће законске регулативе, али не и креативном напору за развој парничног процесног права. Домаћа теорија је по многим питањима везаним за институте множине субјеката у парничном поступку јединствена, мања размимоилажења постоје по појединим питањима. Код појединих института су изведени следећи закључци.

Институт умешача је у српском парничном процесном праву развијан путем тумачења судске праксе. Ретке законодавне измене нису задирале у постојећу регулацију института, али је унапређено решење института у закону, и то тако што је изричито законом регулисано интервенцијско дејство пресуде. Новија судска пракса српских судова није дала додатан замањ развоју овог института. Напротив, по неколико питања остала је подељена. Питање по коме је судска пракса нејединствена, а које завређује разјашњење, јесте да ли умешач ступа у парницу самим подношењем захтева за мешање или тек по одлуци суда. Теоријски је неспорно да умешач стиче то својство ступањем у парницу. Такође, тумачењем ЗПП-а може се доћи до истог закључка. Међутим, како би се избегле постојеће недоумице, оправдано би било је експлицитно регулисати када умешач стиче то својство.

Институт обавештења о парници у нашем праву је ретко био предмет интервенције законодавца. Измене које су наступиле најновијим ЗПП-ом су такве да долази до одступања од начела диспозиције у парничном поступку, јер нису странке те које обавештавају о парници, већ је то суд у законом предвиђеним случајевима у којима

је угрожен јавни интерес. С друге стране, обавештење слабијих страна у спору у појединим случајевима није предвиђено. Постојећа законска регулатива има одређених непрецизности. Тако, на пример, објективно постављен услов за обавештење о парници треба да буде субјективно постављен јер суд није тај који испитује да ли је обавештење основано, већ само да ли је уредно.

Супарничарство је институт нашег парничног процесног права који је развијан кроз судску праксу која се по многим питањима већ искристалисала, док, по неким, решења у судској пракси неоправдано одступају од устаљених доктринарних схватања. Уз то, и ставови у теорији нису сасвим јединствени у односу на сва спорна питања која се јављају поводом супарничарства. Тако, питање атракције надлежности за материјалне супарничаре је недовољно теоријски расправљено. Иако би било оправдано да код неких правила о посебној месној надлежности дође до атракције месне надлежности за супарничаре, систематика ЗПП-а указује на то да до атракције месне надлежности долази само онда када је месна надлежност заснована по правилима која важе за општу месну надлежност. Осим тога, у домаћој правној теорији се постојано расправља о томе како треба поступити када сви нужни супарничари нису обухваћени једном тужбом. Упркос свестраној расправи о овом питању, законска регулатива је остала непромењена. Наиме, јединствено супарничарство је ретка област у којој је регулација српског законодавца исцрпнија од регулативе коју садрже сродни правни системи, на пример немачко право. Међутим, с обзиром на све разлоге наведене у теорији, право на тужбу нужних супарничара треба посматрати истоветно као и право на тужбу било које друге странке у парничном поступку. Оно не сме да буде подвргнуто додатним рестрикцијама које онемогућавају реално уживање овог права. Најзад, за разлику од изричите норме ЗПП-а, ЗПП би требало мењати у складу са ставом доктрине да би суд требало да одбаци тужбу, а не да одбије тужбени захтев као неоснован, ако сви нужни супарничари нису обухваћени једном тужбом.

Анализа позитивноправног решења тужбе главног мешања доводи нас до закључка да је реч о институту *sui generis*, који би теоријски могао да буде систематизован,

како у институт супарничарства, тако и у институт учешћа трећих у парничном поступку. Међутим, истраживање је показало да систематика не треба да буде мењана. Поред тога, сврха института је не само заштита позиције трећег већ и ефикасност у поступању и спречавање доношења противуречних одлука. Како је реч о институту малог практичног значаја у српском праву, потребе да законодавац интервенише у овом домену нема. Осим тога, у судској пракси се овај институт не тумачи нејединствено.

3. Измене института множине субјеката у парничном поступку не прате тенденције у нама сродним правним система

Парнично процесно право Републике Србије баштини традицију са аустријским и немачким правним системом. Ипак, оно показује и бројне разлике у односу на немачко и аустријско право и временом се удаљило од ових правних система.

Сличности или готово истоветности које наше процесно право има са немачким и аустријским темеље се на традиционалном ослањању нашег права на ова два правна система. Систем парничног процесног права у све три земље почива на истоветним институтима, укључујући овде и институт множине субјеката у парничном поступку. Ипак, данас можемо да уочимо и разлике између процесног права Републике Србије и немачког парничног процесног права које почивају на томе да је улога суда у овом потоњем израженија, да се, самим тим, расправно начело примењује ублаженије него што је то случај у нашем праву. Све то се рефлектује и на примену института супарничарства, јер суд, у крајњој линији, има веће ингеренције него што је то случај у нашем праву.

Аустријско и немачко право показују значајне сличности у регулисању института умешача са правом Републике Србије. Међутим, оно што је приметно и у немачком и у аустријском праву у односу на право Републике Србије је институт далеко детаљније регулисање него што је то случај у нас. Таквим приступом се обезбеђује уједињена судска пракса.

У немачком и аустријском праву институти који имају за циљ процесноправну сукцесију имају мали практични и теоријски значај. Исти је случај и у нашем праву. Сходно свом значају, законодавац не претендује да регулише ове институте нити у једном од три наведена правна система.

Дејства јединственог супарничарства су другачије регулисана у немачком и у аустријском праву. У аустријском праву, као и у српском јединствени супарничари се сматрају једном странком у поступку. С друге стране, у немачком праву то није случај. Међутим, фикција заступања коју познаје немачко право не производи различите законске последице, па теоријски ставови изнесени у немачкој литератури врло често дају инспирацију српским ауторима.

Тужба главног мешања је најдетаљније регулисана у немачком праву. Оно изричито предвиђа могућност застоја иницијалног поступка уколико буде поднета тужба главног мешања. Овакво решење је добро јер, иако не доприноси ефикасности у поступању, штити права иницијалних странака.

Видно је да су институти множине субјеката у парничном поступку детаљније регулисани у немачком и аустријском праву, него што је то случај у нас. Чињеница да се српско парнично процесно право базира на аустријском и немачком могла би да послужи као основ за потпуну рецепцију иностраних института множине субјеката у парничном поступку Републике Србије. Међутим, законодавцу остаје да оцени да ли је ово и целисходно, јер је до сада пракса судова у Србији показала завидан ниво хармоничности када је у питању примена института у којима се јавља множина субјеката у парничном поступку.

4. Институти множине субјеката у парничном поступку у САД погодују свеобухватнијем решавању спорног односа у једном поступку него што је то случај у правном систему Републике Србије

У америчкој науци Грађанског процесног права истиче се да се велики напредак модерног Грађанског процесног права у односу на оно старије огледа у томе што се

парнични поступак може окончати решењем спора у односу на све учеснике, као и на све захтеве који га чине. Цео парнични поступак почива на другачијим основама и разрађен је другачијим институтима него што је то случај у нашем праву. Поједини општи институти парничног процесног и америчког права уопште анализирани су у оној мери колико је то било потребно да се објасне институти множине субјеката у парничном поступку. У раду су посебно анализирани специфичности института множине субјеката у парничном поступку САД, као и дејства пресуде у односу на трећа лица како би се свеобухватније приказао систем америчког права у овој области. Оно што је заједничко свим наведеним институтима множине субјеката у парничном поступку САД (осим *vouching in*) јесте да суд пред којим је поступак покренут мора бити надлежан у односу на сваки даљи правни субјект инволвиран у материјалноправни однос, било његовом вољом или противно његовој вољи, применом *minimum contacts* доктрине, уколико је реч о примени института којима се треће лице увлачи у поступак. По томе се америчко право разликује од немачког или нашег права, где овај услов не постоји када је реч о учешћу трећих лица у парничном поступку као и по томе што у праву САД постоји посебна категорија *personal jurisdiction*, односно надлежности у односу на странку у поступку. Осим код примене института *vouching in*, треће лице постаје странка у поступку.

Када се примењује институт множине субјеката у парничном поступку у процесном праву САД улога суда је израженија у току фазе руковођења поступком, него што је то случај у нашем праву. Тако, за разлику од нашег права, у САД је суд тај који процењује, у конкретном случају, о којој врсти супарничарства (*joinder*) је реч, односно, да ли се поступак може наставити у одсуству потенцијалног супарничара, или ће, у супротном, тужба бити одбачена. При том, суд мора да узме у обзир интересе трећег лица, интересе актуелних парничних странака у поступку, али и јавни интерес за ефикасним вршењем правосудне функције. Суд треба да води рачуна да ли и у којој мери ће у конкретном случају бити избалансирани наведени интереси. Затим, слична питања суд разматра код примене института *permissive intervention*, који је сличан институту умешач нашег права. Поред тога, суд је тај који у конкретном случају цени и благовременост појединих захтева, док

у нашем праву за то постоје законом прописани рокови. Ипак, премда су институти множине субјеката у парничном поступку у САД развијани уз значајну улогу суда и уз креирање прецедената и даље се у америчкој доктрини истиче да примена постојећих института множине субјеката у парничном поступку у САД још увек не доприноси довољно ефикасности парничног поступка.

5. Ступањем у парницу у својству умешача не остварује се правно на тужбу у смислу чл. 6 ст. 1 ЕКЈП

У раду су анализирана права трећих лица која имају правни интерес за мешање у парницу како из перспективе права на правну заштиту, тако и из перспективе права на правично суђење. Практични значај анализе је идентификован код примене права на правично суђење из чл. 6 ст. 1 ЕКЈП на умешача. До закључака се дошло анализом ставова теорије и судске, додуше оскудне, праксе ЕСЈП.

У пракси ЕСЈП-а се искристалисало да је право на правично суђење из чл. 6 ст 1 ЕКЈП гарантовано ономе ко има: „*arguable right in domestic law*“, „*genuine and serious dispute with decisive outcome*“, као и да право о коме се расправља мора бити грађанско по својој природи. Према пракси ЕСЈП-а мора се радити о праву које има своју основу у правном поретку државе у којој је вођен поступак. Међутим, да би право на правично суђење било гарантовано, потребно је да је реч о поступку у коме долази до одређивања права. Како право које је предмет спора не мора да буде предмет одлучивања у поступку, већ је довољно да буде повезано са правом лица које има право на правично суђење, појам „право“ из чл. 6 ст. 1 ЕКЈП се односи и на трећа лица у поступку. Међутим, ЕСЈП је у пракси разматрано питање права на правично суђење трећег лица које ступа у поступак улагањем правног лека против одлуке управног органа. Наиме, реч је о ситуацији у којој одлука управног органа утиче на права трећег лица, па је он овлашћен на његово подношење. Међутим, управни спор почива на другачијим начелима него решавање спора у парничном поступку, и треће лице неретко има статус странке, па се пракса у управним стварима у овом погледу не може применити на умешача који је треће лице у парничном поступку. Међутим, оног момента кад је треће лице

ступило у поступак као умешач, оно има процесна овлашћења којима може утицати на одлуку о предмету спора и самим тим на право на правично суђење трећих лица. Управо због тога, право на правично суђење мора бити гарантовано и умешачима. Али, самим мешањем у парницу се не остварује право на приступ суду, већ једино подношењем тужбе. С тим у вези, права умешача се не анализирају из перспективе права на правну заштиту као посебне теоријске категорије коју познаје наш и нама сродни правни системи, већ из перспективе права на правично суђење. У раду је идентификован и проблем са којим се суочио у својој пракси и ЕСЈП, и то проблем повреде права на тужбу и географске удаљености суда и седишта странака, проблем повреде права на тужбу због тога што суд, због своје географске удаљености и повећаних трошкова вођења поступка, постаје непрактичан. Сходно ставу ЕСЈП, у поступку са елементом иностраности, умешач, без обзира на то да ли је обавештен о парници или не, као треће лице не ужива никакву правну заштиту везано за одређивање директне међународне надлежности. Овакав став је у складу и са нашом концепцијом, с обзиром на то да мешање у парницу не доводи до промене идентитета предмета спора. Следствено томе, није потребно изградити посебна правила о надлежности нити у споровима без елемента нити у споровима са елементом иностраности.

6. Трећим лицима начелно није оправдано дати право на обавештење о поступку

Умешач ступа у парницу након што је сам сазнао за њен ток, или по обавештењу једне од странака. У немачкој теорији је постављено питање да ли умешач има право да буде обавештен о поступку у који би се евентуално умешао. Иако би правнодогматски гледано могло да се аргументује да умешач има право да буде обавештен о поступку у коме има правни интерес да учествује, обавеза суда да обавести умешача о парници која тече тешко може да се уклопи у наш систем парничног процесног права.

Наиме, суд у нашем праву нема, по правилу, инквизициона овлашћења у погледу примене неког од института множине субјеката у парничном поступку, нити има

овлашћења да увуче било које треће лице у поступак без његовог пристанка. Такође, суд нема овлашћења да обавештава трећа лица о парници, осим када је реч о Републици Србији, аутономној покрајини или јединици локалне самоуправе у складу са одредбом чл. 221 ст. 3 ЗПП-а. Примена расправног начела и диспозиционе максиме има за последицу да би било тешко, готово и немогуће, идентификовати потенцијалне правне субјекте који би могли да учествују у поступку. Такође, тешко је замислити да би суд могао фактички да обавести све потенцијалне умешаче о текућој парници. С друге стране, ако би таква обавеза суда и постојала то би могло да има за последицу да суд пропусти да обавести некога од њих о парници што би потенцијалне умешаче довело у неравноправан положај. Стога, овде се намеће следећи закључак који је иманентан самом институту мешања у парницу: лице који жели или које би требало да се умеша у туђу парницу треба да води рачуна о сопственим правним интересима. Пријавом учешћа у парници може да учествује у поступку са свим процесним погодностима и теретима које су предвиђене за институт умешача. У нашем праву, законодавац је, ставио у неравноправан положај обичног умешача у односу на Републику Србију, аутономне покрајне и јединице локалне самоуправе када се ови ентитети јављају као умешачи у парничном поступку.

У немачком праву у поступку пред управним судом постоји обавеза суда да, у одређеним случајевима, обавести трећа лица о поступку уколико би одлука имала дејства и у односу на њих. У немачкој теорији има мишљења да би се овакво схватање могло применити и на потенцијалне јединствене супарничаре у парничном поступку, те да би суд требало да буде дужан да их обавести о поступку у коме би била донета пресуда чије дејство би се односило и на јединствене супарничаре. У поступку пред управним судом поставило се питање постојања дужности обавештавања свих потенцијалних учесника, односно свих лица која би била обухваћена дејством пресуде, нарочито у случају када је тај број превелики. Наведени закон број потенцијалних умешача ограничава на педесет. Уколико број тих лица не би био ограничен, право на правично суђење трећих лица би се остварило на уштрб економичности поступка. Као коректив, постављена је могућност објављивања обавештења у средствима јавног информисања, односно на

законом прописан начин након чега би треће лице могло да пријави своје учешће. Евентуално транспоновање института учешћа трећих лица у управном поступку у парнично процесно право не би било оправдано из претходно наведених разлога.

7. Уставноправне гаранције права на правично суђење у САД (*due process of law*) се поклапају у добром делу са корпусом права на правично суђење схваћеног у смислу члана 6. став 1 ЕКЉП, али је примена тих гаранција другачија онда када се примењују институти множине субјеката у парничном поступку

Судови у САД имају слободу да, у одређеним случајевима, код примене института множине субјеката у парничном поступку оцене како се учешће више странака или других учесника у поступку одражава на уставну гаранцију садржану у клаузули права на правично суђење (*due process of law*). Клаузула *due process* је корективни критеријум и за проширење дејства пресуде на треће лице, и то онда када треће лице није учествовало у поступку у својству странке. Наиме, пресуда може имати дејство према трећем лицу и када оно није учествовало у својству странке у парничном поступку, али само ако је имало контролу над поступком у смислу да је могло да истиче приговоре и предлаже доказе. Чак и када је овај услов испуњен, то неће бити довољно да би се дејство пресуде проширило и на треће лице, ако суђење, посматрано у целини, у односу на треће лице није било правично. Када се одлучује о томе да ли се дејство пресуде проширује и на треће лице, први критеријум је да ли пресуда иде на његову штету или корист. Када пресуда иде у корист трећег лица, не испитује да ли је поштовано право на правично суђење у поступку који је претходио доношењу пресуде. С друге стране, када пресуда има дејство на штету трећег лица, онда ће производити то дејство тек ако је трећи уживао гаранције *due process of law*. Судска пракса је искристалисала неколико правила о томе када пресуда неће имати дејство у односу на треће лице које није учествовало у поступку, зато што му није гарантовано право на правично суђење. Међутим, судови цене и право на правично суђење странака у поступку против којих би пресуда деловала у корист трећег лица. Тако, пресуда неће деловати у корист трећег лица које није учествовало у претходном поступку онда када су тужене у потоњем поступку САД, с образложењем да се *collateral estoppel* има тумачити уже када се примењује у поступцима против државе.

8. Правила о проширењу директне међународне надлежности треба да буду у складу са начелом правне сигурности и интересима странака у поступку како би се примењивала само на спорове који су природно локализовани у држави форума.

Правила о проширењу директне међународне надлежности треба да постоје. Јер, с једне стране, постоје легитимни интереси странака у поступку за концентрацијом поступка. С друге стране, пак, та правила морају бити јасна, предвидива, не смеју да имају за последицу узурпацију директне међународне надлежности. У нашем систему парничног процесног права, правила о директној међународној надлежности морају бити изричито предвиђена прецизном законском нормом. Устав, видели смо, гарантује уживање основних процесних права у поступку, при чему се ове гаранције не односе на директну међународну надлежност судова. С обзиром на то да је у евроконтиненталним правним системима креативна улога суда приликом примене правила о директној међународној надлежности мања него што је то случај са државама чији правни системи примењују доктрину *forum non conveniense*, тим пре критеријуми за проширење директне међународне надлежности треба да буду јасни и недвосмислени. На тај начин би се очувао принцип предвидивости правила о надлежности и правна сигурност. Начелно, могућност проширења директне међународне надлежности у случајевима множине субјектата у парничном поступку, ограничена је правилима о надлежности општег форума и јасним критеријумом за постојање материјалног супарничарства.

До проширења директне међународне надлежности не може се доћи тако што се норме о надлежности тумаче аналогно. Тако, на пример, није допуштено, као што је то разматрано у неким правним системима, да се норме о проширењу директне међународне надлежности које се односе на опши форум аналогно примењују и на посебне форуме. Сваки критеријум за заснивање надлежности посебног форума следи посебан *ratio*. Неки од критеријума за заснивање директне међународне надлежности су објективне, а други субјективне природе, зависно од начина на који решавање спорног односа одступа од принципа *actor sequitur forum rei*.

Коришћењем упоредноправне методе у раду је утврђено да у нама сродним правним системима одредбе о проширењу директне међународне надлежности представљају изузетак. Ипак, у теорији се истиче да су ови изузеци оправдани онда када је материјалноправни однос такав да захтева нужно учешће свих заинтересованих субјеката у парничном поступку. Поред тога, у аустријском праву се ради проширења директне међународне надлежности као критеријум користи и место седишта, односно пребивалишта главног дужника, али само у ретким материјалноправним ситуацијама, као што је то уговор о јемству.

Правила о проширењу директне међународне надлежности садржана су у Регулативи Брисел 1, и то како за множину субјеката, тако и за множину захтева. Тумачење одредбе о проширењу надлежности за супарничаре има одређених специфичности, с обзиром на то да норме садржане у Регулативи уклапају у процесне системе држава чланице ЕУ са различитом правном традицијом. Упркос томе, с обзиром да је овде реч о супранационалном правном акту који се тумачи аутономно, Регулатива Брисел 1 бис представља драгоцен извор правила о директној међународној надлежности која се примењују уз примарно уважавање интереса странака, а без обзира на постојање различитих интереса појединих држава. Критеријум за проширење надлежности за множину субјеката на страни туженог је одређен кроз појам конекситета и појам опасности од доношења противуречних одлука. Критеријум конекситета се у судској пракси тумачи шире од саме истоветности правног и чињеничног основа. Исто важи и за критеријум опасности доношења противуречних одлука. Пракса Суда правде ЕУ омогућава аутономно тумачење ових појмова и правну сигурност странака пред судовима који примењују одредбе Регулативе Брисел 1 бис. Ипак, треба нагласити да правнополитички циљеви који се остварују овим одредбама одговарају земљама чланицама ЕУ.

Проширење директне међународне надлежности је оправдано онда када је то потребно ради очувања правичности, права на приступ суду, под условом да се проширењем не ништи принцип постојања минималног контакта са државом форума, као и да не угрожава начело равноправности странака у поступку. С

обзиром на то да је примена неких коректива о успостављању директне међународне надлежности страна нашем правном систему, норма о проширењу директне међународне надлежности мора бити јасна и предвидива, а критеријум за проширење такав да његова примена неће довести до неуједначене судске праксе. У раду су анализирани различити критеријуми који се у упоредном праву користе за проширење директне међународне надлежности за супарничаре и закључено је да постојећи критеријум проширења надлежности општег форума за материјалне пасивне супарничаре садржан у праву РС добро решење, јер је јасан и предвидив, почива на принципу постојања минималног контакта предмета спора са државом форума и јер није противан начелу равноправности странака.

9. Критеријуми за проширење директне међународне надлежности морају бити у складу са правом на правично суђење

Према пракси ЕСЈП-а, правила о проширењу директне међународне надлежности морају бити предвиђена законом. Међутим, суд се није изјаснио о томе колико прецизни критеријуми за проширење директне међународне надлежности морају да буду. Ипак, с обзиром на то да правила о надлежности ствара законодавац, а не судови, закључак је да критеријуми за проширење директне међународне надлежности треба да буду што прецизнији и да остављају мањи простор за тумачење. Тиме треба да се руководи и наш законодавац.

Захтев за прецизношћу правила о надлежности произлази и из права на приступ суду. Из принципа правне државе и правне сигурности следи да правила о праву на приступ суду морају да буду јасна, а с тим у вези, и да правила о надлежности морају бити јасна и предвидива. Као основни, али и најспорнији, критеријум за успостављање правила о директној међународној надлежности теорија сматра критеријум минималног контакта са државом форума. С тим у вези и *forum connexitatis*, односно проширење директне међународне надлежности, треба да се успостави у оном форуму коме спор највише припада. Да ли решавање спорног односа припада једном или другом форуму зависи и од тога који интереси

преовладавају приликом креирања конкретног правила о директној међународној надлежности. Видели смо да код проширења директне међународне надлежности треба да преовладавају интереси странака, а не интереси државе.

У сваком случају, правила о надлежности морају бити јасна и успостављање надлежности мора бити предвидиво. С обзиром на то да је тужилац тај који покреће парнични поступак, правила о проширењу директне међународне надлежности треба да буду предвидива првенствено туженом, односно лицу у односу на кога се надлежност проширује. У теорији се заступа и екстремно становиште према којем евентуално проширење надлежности мора да буде свеобухватно, тј. такво да обухвати све случајеве у којима постоје повезани захтеви, а све у циљу да би целокупан спорни однос могао да буде окончан. На овај начин би се тужиоцу омогућило да реши целокупан спорни однос у једном поступку, и тиме би се њему омогућило да оствари своје право на ефикасно решавање спорног односа. Међутим, супротно оваквом схватању, право на суђење у разумном року не обухвата и право на решавање целокупног спорног односа, већ само право на ефикасно решавање предмета спора. Та ефикасност подразумева и право туженог на ефикасан поступак. Отуда, правила о проширењу директне међународне надлежности не смеју да гласе тако да одуку туженог од суда да води парницу пред судом пред којим је спор природно локализован.

10. Обавештење о парници у поступку са елементом иностраности не захтева посебна процесна правила већ захтева обезбеђивање ефикаснијег поступања

Када се обавештење о парници упућује лицу које се налази у иностранству, положај тог лица је другачији него када је обавештење о парници упућено лицу које се налази у Републици Србији. Процесни положај трећег лица које се обавештава о парници, а налази се у иностранству, зависи и од могућности транснационалног признања интервенцијског дејства пресуде, али и чињенице да у евентуалном потоњем поступку између трећег лица и странке која је упутила обавештење о парници треће лице неће имати на располагању приговор несавесног

вођења спора. Положај трећег лица је у овом случају специфичан, с обзиром на то да оно мимо своје воље бива увучено у парницу. Отуда, у овој ситуацији треба равноправно вагати интересе трећег лица и интересе странака у поступку. Прописивање посебних правила о проширењу надлежности домаћих судова на треће лице које се обавештава о парници, не би била у складу са системом нашег парничног процесног права. Осим тога, ово не би било нити оправдано, јер интервенцијско дејство пресуде наступа тек онда ако је обавештење о парници било основано. Специфичности примене овог института се огледају у обезбеђивању примене правила важећег ЗПП-а и у односу на странке, као што је то обавеза именована пуномоћника за пријем писмена коју треба применити и на треће лице обавештено о парници.

11. Посебна правила о одређивању меродавног права за множину субјеката у парничном поступку не би била оправдана, већ се евентуалне специфичности могу решити применом опште клаузуле одступања

Кандидаткиња полази од става теорије да је циљ писања колизионе норме, односно МПП-а, то је да се домаће право примени на унутрашње правне односе, а да се на правне односе онда када су њихови елементи претежно везани за инострани суверенитет примени страно право. Сама чињеница да је дошло до проширења директне међународне надлежности и на учеснике у поступку који су везани за страни суверенитет не значи да постоји оправдање да се креира посебна колизиона норма која би се применила у конкретном случају. У нашем праву до проширења директне међународне надлежности за супарничаре долази само онда када је реч о пасивним материјалним супарничарима. Отуда, потпуно је замисливо да се спор решава пред судом у Србији, а да је за пасивно материјално супарничарство меродавно страно материјално право. У МПП-у је пожељно да се мерила за одређење директне међународне надлежности и мерила за одређење меродавног права ускладе. Али, усклађивање свих потенцијалних колизионих норми и норми о проширењу директне међународне надлежности би било немогуће. Јер, циљеви

колизионих норми и сврха колизионоправног метода и циљеви процесноправних норми су различити.

Ауторка се такође и пита да ли приликом одређења директне међународне надлежности и меродавног права у ситуацијама са множином парничних субјеката треба да се примењује теорија тзв. „истог колосека“. Кандидаткиња закључује да примена ове теорије не би била оправдана. Питање које се даље намеће је да ли би било смислено прибећи примени клаузуле одступања уколико је грађанскоправни однос са елементом иностраности био, у својој укупности, ближи *lex fori*. Тиме би се омогућило да суд онда, када је то потребно, узме у обзир специфичности конкретног спорног односа, па и чињеницу да у поступку учествује множина субјеката и да онда, када је потребно, одступи од примене меродавног права. Међутим, према важећој норми по којој до проширења директне међународне надлежности за супарничаре долази онда када је реч о пасивним материјалним супарничарима појаву оваквог проблема тешко је замислити.

III. Кратак опис садржаја дисертације

Дисертација је подељена на пет делова. Први део је уводни, други део се састоји из три главе, трећи део се састоји из четири главе и четврти део се састоји из седам глава док је у петом делу садржан закључак.

У првом делу је приказана проблематика, предмет и метод истраживања. Предмет истраживања у другом делу је, најпре, сам појам и врсте института множине субјеката у парничном поступку српског права. У односу на остале делове овог рада, тема првог дела је најподробније до сада разматрана у српској теорији имајући у виду да институти множине субјеката дуже време нису концепцијски мењани. С тим у вези, кандидаткиња је анализирала ставове теорије у погледу евентуалних измена постојећих института множине субјеката у парничном поступку, као и судску праксу и неуједначености који се јављају у примени института множине субјеката у парничном поступку. Како би анализа била свеобухватна, у раду се трагало за одређењем заједничких карактеристика института множине субјекта у оквиру правне породице којој припада и процесно

право Републике Србије. Генерализација карактеристика института захтевала је и упоредноправну анализу нама сличних правних система који припадају кругу германских земаља. Најпре је анализиран однос института множине субјеката у парничном поступку српског права са другим кључним институтима парничног процесног права, као што је то институтом идентитета предмета спора. Осим тога кандидаткиња је разграничила институт множине субјеката у парничном поступку од института заштите колективних права и интереса грађана. Затим су у појединостима анализирана спорна питања код појединих позитивноправних института множине субјеката у парничном поступку српског права и то: умешач (ступање умешача у парницу, правни интерес за мешање, положај умешача, дејство пресуде у односу на умешача као и однос овог института са начелом диспозиције), обавештење о парници (субјекти обавештења о парници, услови за обавештење о парници и дејства обавештења о парници), именоване претходника, супарничарство (факултативност супарничарства и поједине врсте супарничарства), тужба главног мешања (систематика, *ratio* института и питања везана за позитивноправно регулисање у српском праву), супарничарство са евентуално туженим, супарничарство главног дужника и јемца.

Друга глава овог дела садржи анализу специфичности нама сродног немачког и аустријског правног система код сваког од појединих позитивноправних института множине субјеката у парничном поступку.

Трећа глава је посвећена анализи англосаксонског права које испољава значајне различитости у односу на евроконтиненталне правне системе у овој области. Кандидаткиња у појединостима анализира поједине институте множине субјеката у парничном поступку као што су *joinder*, *impleader*, *interpleader*, *intervention*, *vouching in*, али разматра и дејство пресуде у односу на трећа лица у парничном поступку, понајпре, права САД. Анализа је ограничена на институте Савезних правила о парничном поступку САД. Последњи део ове главе чини анализа института множине субјеката у парничном поступку енглеског права.

На тај начин, кандидаткиња је успела да читаоцима представи и објасни целину проблема, почев од објашњења основних карактеристика института

множине субјеката у парничном поступку српског права, па, затим, разграничења ове традиционалне концепције од новијих упоредноправних тенденција у нама сличним правним системима и најзад, да пружи критичку анализу постојећих института и проблема у примени ових института, као и предложи њихове измене *de lege ferenda*.

Најзад, кандидаткиња тврди да решења до којих теорија долази у примени института морају проћи тест поштовања права на правично суђење из чл. 6 ст. 1 ЕКЉП и чл. 32 ст. 1 Устава РС. Наиме, у парничном поступку странке стоје у јавноправном односу према суду у погледу остварења њихових права из члана 6 ст. 1 ЕКЉП и члана 32 ст. 1 Устава РС. Странке, као титулари људских права, имају овлашћење према органима власти, док органи власти према странкама имају обавезу да обезбеде и осигурају право на правично суђење.

Отуда, други део дисертације се нужно односи на анализу односа гаранција из корпуса права на правично суђење и множине субјеката у парничном поступку, посебно супарничарства. Како се у нашој теорији парничног процесног права посебно анализира право на правну заштиту, а посебно право на правично суђење, било је нужно да се разне категорије института множине субјеката у парничном поступку анализирају под светлом теоријских концепција о праву на правну заштиту. Такође, било је неопходно да се проблем расветли и у оквирима права на правично суђење, онако како то гарантује Устав РС и ЕКЉП.

Право на правично суђење садржи неколико важних гаранција. Ипак, посебан акценат у овом поглављу је на анализи односа појединих гаранција из права на правично суђење у парничним поступцима са елементом иностраности у којима постоји множина субјеката. За решавање овог изузетно комплексног проблема кандидаткиња је сматрала да је неопходно поделити субјекте у парничном поступку у две групе: оне које имају статус странке и оне које немају статус странке.

Завршна глава овог дела обухвата анализу гаранције права на правично суђење (*due process of law*) у праву САД. На тај начин у раду је дата свеобухватна

слика о гаранцији права на правично суђење и указано на питања која се могу јавити приликом примене појединих института множине субјеката у парничном поступку из перспективе права на правично суђење.

Трећи део обухвата анализу института множине субјеката у поступцима са елементом иностраности. Да би анализирао институте множине субјеката у парничном поступку са елементом иностраности кандидаткиња је пошла од претпоставке да проблем треба посматрати апстрактније, тј. да је нужно утврдити опште теоретске постулате Међународног грађанског процесног права. Уз то, кандидаткиња приступа и упоредноправној анализи, а нарочито се упушта у детаљно разматрање проблема у оквиру примене Регулative Брисел 1, јер управо тај правни акт садржи решења о концентрацији множине субјеката у парничном поступку. Такође, Регулative Брисел 1 прати и богата и садржајна, као и актуелна судска праксом у овој области.

У домаћој литератури до сада није постојао нити један рад који би се бавио проблемом множине субјеката у парничним поступцима са елементом иностраности. Такође, треба истаћи да овај проблем није нити изричито нормиран у праву РС. Стога, кандидаткиња проверава да ли је могуће постојећи институти множине субјеката у парничном поступку *mutatis mutandis* примењују и у парничном поступку са елементом иностраности. Било је потребно размотрити, наиме, да ли постоји правно догматички основ, као и правно-политичко оправдање за једну такву примену. Тако, на пример, када супарничари учествују у поступку са елементом иностраности јављају се догматичка и практична питања како у погледу одређивања директне међународне надлежности тако и у погледу одређивања меродавног права. Даље, потпуно схватање ове теме не завршава се на анализи процесних института. Напротив, било је неопходно и одговорити на питање да ли одређивање меродавног права на множину субјеката у парничном поступку захтева и неке специфичности које се не уклапају у општа учења Међународног грађанског процесног права. У том смислу, кандидаткиња третира проблем поделом овог дела на следеће подцелине: претходно испитивање тужбе са анализом појединих процесних претпоставки, специфичности које се могу јавити

код примене института множине субјеката у парничном поступку са елементом иностраности, разматрање појединих теоријских концепција којима би те специфичности могле да буду обухваћене, као и питања да ли постоји потреба за евентуалним другачијим законским решењима.

Глава три је посвећена правилима о директној међународној надлежности. Истраживање је обухватило одређење интереса који треба да буду узети у обзир приликом писања правила о директној међународној надлежности уопште, као и анализу специфичности интереса који се јављају приликом проширења директне међународне надлежности. Затим је упоредноправном анализом утврђено који правни системи садрже правила о проширењу директне међународне надлежности, као и који су критеријуми на којима се проширење надлежности заснива. Упоредноправни метод је обухватио немачко, швајцарско, аустријско право, али и право САД и одредбе Регулative Брисел 1 бис и раније важећих извора права ЕУ. Након такве анализе кандидаткиња даје критички осврт на решења српског права, као и предлоге *de lege ferenda*. С обзиром на циљ дисертације, гаранција права на правично суђење је завршни тест којим је закључено питање потребе за проширењем директне међународне надлежности. Четврта глава трећег дела се наслања на ставове теорије о специфичностима које се јављају код учешћа трећих лица у поступку са елементом иностраности. Ти ставови теорије се критички размотрени код института: умешача, обавештења о парници и тужбе главног мешања. Пета глава трећег дела обухвата разматрање пророгационог споразума као института Међународног грађанског процесног права и одређења специфичности које могу настати код примене овог института у поступцима у којима учествује множина субјеката. Направљено је разграничење и у односу на теоријска схватања о проширењу субјективних граница арбитражног споразума. Шеста глава обухвата анализу проблема везаних за забрану двоструке литиспенденције, док је седма глава посвећена анализи проблематике одређивања меродавног права за множину субјеката у парничном поступку.

IV. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Кандидаткиња је испољила изузетну личну и научну храброст када се одважила да се суочи са израдом докторске дисертације на задату тему. Проблеми које за собом повлачи учешће више субјеката у парничном поступку са елементом иностраности нису третирали у српској правној мисли, па чак ни фрагментарно. Такође, према знању чланова Комисије, у упоредноправној доктрини не постоји свеобухватан рад који би третирао ову изузетно комплексну проблематику.

Сама обрада теме морала је нужно да буде мултидисциплинарна. Она захтева да кандидаткиња поседује изузетно висок степен знања из области Грађанског процесног права, Међународног грађанско процесног права и Људских права. Сама ова чињеница указује колико је израда овог докторског рада била захтевна.

Даље, ваља нагласити да је пред кандидаткињом стајао и проблем недостатка нормирања у овој области, и то не само у праву Републике Србије, већ и у упоредном праву. Чак су и решења која садржи Регулатива Брисел 1 недостатна и опскурна. Уз то, судска пракса у овом домену је ретка, чак и у упоредном праву.

Комисија констатује да је кандидаткиња, упркос горе наведеним тешкоћама, приступила изради докторског рада озбиљно и одговорно. Спровела је широко базично научно истраживање и прикупила богату грађу, на више језика, укључујући и ону сасвим савремену. Њена обавештеност о научним достигнућима, али и практичној примени правила о множини субјеката у парничном поступку са елементом иностраности је свеобухватна и детаљна. Кандидаткиња је себи поставила за циљ да пружи ваљану теоријску основу за третман проблема који се јављају у парничном поступку са елементом иностраности када у њему учествује више странака или трећих лица. Нарочито су утемељена излагања кандидаткиње у вези са учешћем више лица у парничном поступку са елементом иностраности и обимом гаранција из корпуса права на правично суђење који ови субјекти могу да уживају. Сасвим правилно, учешће више странака и трећих лица у парничном поступку са елементом иностраности и домашај примене гаранција из корпуса права на правично суђење, сходно њиховом положају у парници, чини окосницу ове дисертације и потпуни *novum* у овом материји.

Осим тога, кандидаткиња је подробно разматрала и поједина питања у области сукоба закона која се нужно јављају када више странака или трећих лица учествује у

парничном поступку са елементом иностраности, критички се осврнула на поједина теоретска решења, заузела о њима став и дала своје сопствено виђење.

Посебно значајна је упоредноправна анализа института множине субјеката у парничном поступку САД с обзиром да постоји тенденција да се институти англо-америчког процесног права безрезервно (*telle-quelle*) инкорпорирају у европске процесне системе. И овде је кандидаткиња дала свој критички став, навела разлоге за и против имплементације страних правних института.

Како је то већ наведено, посебан проблем за кандидаткињу приликом израде рада представљао је недостатак праксе у овој области. Кандидаткиња је јасно уочила проблеме, али није имала сигуран ослонац у пракси који би јој нудио готова решења. Јер, како то сама кандидаткиња примећује, Европски суд за људска права, Уставни суд Републике Србије, ретко имају прилику да се изјасне о томе да ли и који супарничар ужива гаранције из корпуса права на правично суђење, када и да ли та права могу да буду повређена. Исто важи и за умешача. Проблем се мултипликује када се пребаци на терен парничног поступка са елементом иностраности. Отуда је за кандидаткињу било нарочито значајно да изврши упоредно-правно истраживање, поготову у правном систему СР Немачке, те у англосаксонском праву, као и у праву Европске Уније, да те оцени значај правила која се примењују у овим правним системима, критички оцени њихову компатибилност са интересима којима се руководи Међународно грађанско процесно право, као и компатибилност са гаранцијама из корпуса права на правично суђење.

С обзиром на наведено, јасно је да је кандидаткиња продубљено и свеобухватно спровела истраживање, па је поред наведених основних хипотеза заузела став о низу сложених проблема којима се бави Парнично процесно и Међународно парнично процесно права.

Комисија жели да истакне да је кандидаткиња изабрала да следом излаже проблеме, односно да читаоца поступно доведе до кључне ставке којом се бави у својој дисертацији, тј. до специфичности примене института множине субјеката у парничном поступку са елементом иностраности. У том смислу, кандидаткиња је доста простора (око 113 страница) посветила излагању општих института учешћа трећих лица у парници у националним правним системима и примени гаранција из корпуса права на правично суђење на ове институте у парничном поступку без елемента иностраности (око 70

страница). Овакав приступ је карактеристичан за младе који се баве науком. Комисија жели да нагласи да је кандидаткиња могла да оптира и за другачије решење, тј. да синтетизује заједничке карактеристике института множине субјеката у парничном поступку у евроконтиненталним правним системима, чиме би приступ проблему био ефектнији, а акценат у потпуности био стављен на проблеме који се јављају искључиво када постоји множина парничних субјеката у поступцима са елементом иностраности. Но, приступ који је изабрала кандидаткиња не значи уједно и пропуст у раду, већ, напротив, може да се сматра и тежњом кандидаткиње ка свеобухватности.

С обзиром на наведено, Комисија констатује да је кандидаткиња са успехом окончала рад на тему Множине субјеката у парничном поступку са елементом иностраности. Кандидаткиња је, наиме, теоретски објаснила какав је и какав би, по њеном образложеном схватању, требало да буде положај странака и трећих лица која учествују у парничном поступку са елементом иностраности, у којој мери ова лица уживају гаранције из опуса права на правично суђење, у којој мери би требало да им ова права припадају. Такође, кандидаткиња је с успехом решила и проблеме сукоба закона који се јављају у овој области, понудила властита колизионоправна решења.

V. Закључак

Кандидаткиња је с успехом обрадила изузетно комплексну, савремену и значајну тему. Квалитетно је спровела истраживање, користила све познате методе истраживања. Теза је написана јасно и са уверљивом аргументацијом, компонована је тако да се лако следи ток мисли од постављених хипотеза ка резултатима. Отуда су проистекли вредни научни резултати који ће и у будућности бити подстицај за даљи развој науке Грађанског процесног и Међународног грађанског процесног права у Републици Србији.

Комисија закључује да докторска дисертација кандидаткиње Бранке Бабовић представља самостално и оригинално правнонаучно дело, да испуњава све услове да буде јавно брањена, те стога Комисија има част да Наставно-научном већу Правног факултета Универзитета у Београду упути

Предлог

да прихвати позитивну оцену предметне докторске дисертације и одреди комисију за њену јавну одбрану.

У Београду, 11.05.2019.

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ

Др Александар Јакшић, редовни професор Правног факултета
Универзитета у Београду

Др Дејан Ђурђевић, редовни професор Правног факултета
Универзитета у Београду

Др Гордана Станковић, редовни професор Правног факултета

Универзитета у Нишу у пензији

Др Ранко Кеча, редовни професор Правног факултета
Универзитета у Новом Саду

Др Никола Бодирога, ванредни професор Правног факултета
Универзитета у Београду